

Ба234460

М. ІЛЬЛІНСЬКІ

ПУСТАЗЕЛЬЛЕ

Т Е А Т Р А Л Ь Н А Я
Б І Б Л І О Т Е К А

2-27-18
HP-18

RECORDED & INDEXED

RECEIVED

RECORDED

Ба 234460

~~234460~~

~~7-47~~

~~ас 2347~~

М. ІЛЬЛІНСКІ

1964 г.

ПУСТАЗЕЛЬЛЕ

ДРАМАТЫЧНЫ ЭЦЮД НА ТРЫ ДЗЕІ

234460 528

Бел. 2005

528

БЕЛАРУСКАЕ ДЗЯРЖАЎНАЕ ВЫДАВЕЦТВА
МЕНСК — 1931

Дэ-
бібі-
іхні-

11 0. 1. 3. 2010

Заказ № 1358. 2.000 экз. (1³/₄ арк.). Галоўлітбел № 3618.

Друкарня імя Сталіна.

А С О Б Ы

Ніканор

Марына Грэбянюк

Анісься

Тарас

Надзя

Мікола

Сілаш

Хрысан

Зена

Маўра

Мікіта Глебка

Пётра

Тышкевіч Зьмітро

ДЗЕЯ ПЕРШАЯ

МАЛЮНАК ПЕРШЫ

Пакой настаўніцы Марыны Грэбянюк. Хрысан і Марына. Хрысан — старшыня колгасу. Быў хлопцам бядняцкім, пасья ажаніўся, пасья ў Чырвонае войска пайшоў. З войска дахаты зьвярнуўся пісьменным. „Думак новых з сабою прынёс“... Стаў актывістам — вясковым селькорам... Паўстала патрэба на новыя рэйкі ўсю гаспадарку паставіць... Першы пачаў за колгас змагацца... Вядома, ня лёгка бедняку гаспадарыць.. Мала зямлі дый тая — палоскі... Ня лёгка дастаўся Хрысану і колгас... Аднак перамог... Сабралася шэсьць гаспадарак і... заклалі колгас... Спачатку цяжка было, — праз зіму лягчэй стала дыхаць, а зараз хто і ня верыў, — пераканаўся... Лягчэй і жыць і працаваць у колгасе — прыкладам давялі. Ужо тыя, што не хацелі раней у колгас — зараз мяркуюць да іх далучыцца... Праўда, ня ўсе.. Ня гэтак лёгка ад „уласняга“ адмовіцца — ды нішто... Праца і час перамогуць... Працы грамадзкай тымчасам ня кінуў Хрысан... Працуе на вёсцы.. І зараз заняты... Чырвоны абоз нарыхтоўвае ён. Каб разам з колгасам і аднаасобнікі „Гэта ўжо справа!“... Нібы ўдаецца... Бадзёрасьці болей!

Марына — дачка рабочага — сама работніца, з маленства працавала... Пасья рабфак... Пэдукорсы і вось настаўніца ў вёсцы.. Тызень толькі як прыехала, а ўжо з вушамі ў працы. Вядома, — сябра КСМ.

Марына (задаволеная). Ну вось і добра.

Хрысан (таксама). Чаго лепш... Эх, і лоўка гэта,

вы, таварышка настаўніца, значыцца, надумалі... Сувязь, можна сказаць, з аднаасобнікамі мацней...

Марына. А што-ж... Калі сельсавет сьпіць, ці ня мае часу займацца гэтым, дык і нам прахаладжацца...

Хрысан. Вы гэта правідна—сьпіць наш сельсавета... Гэтакую справу, значыцца, праспаў... Але нічога—зараз мы во!.. Усёю вёскай калі дамо... Чырвоны абоз—ня жартачкі!.. Бо калі-б наш колгас паасобку, дык гэта проста „пшык“! А калі разам—гамузам значыцца—са сьцягам, во!

Марына. Правільна, таварыш Хрысан... (спхвацілася). Ну, бывайце пакуль... Пайду ў клясу—вучні мае мусіць ужо напісалі заданьне...

Хрысан (пацьвердзіў, нібы і ведаў). Ага... (Засьпяшаўся, — баіцца, што выйдзе і ня скажа ёй таго, што даўно насьпела). Я вось толькі... Гэтае... Я ўжо даўно хацеў прасіць... Неяк ўсё ня важыўся... Я вось, можна сказаць, старшыня колгасу... Дрэнь, праўда, наш колгас—маленькі...

Марына (падбавдзёрыла). Нічога, будзе большы... Дый зараз хоць і маленькі, ды справа ў ім добра пастаўлена... Чула я і бачыла.

Хрысан (сьцьвярджае). Гэта правідна, справы ў нас праца і ўсё такое—во! На „ѣ“! аднаасобнікаў завідкі бяруць... Хутка ўсе да нас палезуць.

Марына. Ну і добра!..

Хрысан (падханіў, перакананы, што так). Правідна—добра... Толькі вось... баюся я.. ня спраўлюся...

Марына (расчаравана і з дакукай). Ну-у-у...

Хрысан (шчыра). Верна кажу... Адукацыя ў мяне слабая... Павялічыцца, скажам, колгас—ну, значыцца, зямлі больш, плянты там розныя зямельныя і пабудовы...

Марына (не разумее). Дык што?..

Хрысан (заспяшаўся—,растлумачыць ба?*) Яно, зразумела, каморнік і адрэжа і плянты складзе, але ж і самому трэба разумець... Ня ўсё-ж, каб за ручку вадзілі; і самому трэба... Рахункі ўсялякія там зноў-жа... Зараз мы на пальцы лічым, бо які-ж наш колгас—шэсьць гаспадарак—адно слова—дрэнь, а на лета... Во!.. А я... у войска Чырвонае няпісьменным пайшоў... там троха падвучыўся і пісаць і лічыць троха ўмею—толькі мала гэтага.

Марына (узрадаваная). А-а-а, вучыцца хочаш!?

Хрысан (таксама ўзрадаваўся—,зразумела"!.) Ага ж—вучыцца... Каб, значыцца, геомэтрыю гэтую пасяля процанты розныя, каб вылічаць умець. Каб, значыцца, не хадзіць з завязанымі вачыма.

Марына. Добра, добра, таварыш Хрысан... З прыемнасцю. У нас ужо тры дні як „лікбез“ пачаў працаваць, вось мы пры ім старэйшую групку і організуем...

Хрысан (засмутнеў крыху). А каб гэта паасобна—ціхаша, значыцца.

Марына (настаражылася). Чаму гэта „ціхаша“?

Хрысан. Ды тут справа такая; вёска—дурная яма, цёмная... Старшыня я колгасу, ну, значыцца, і павінен самым разумным быць... Ubачаць, што

вучуся... Ну, уся мая павага, значыцца, да ліха... Які, скажуць, ён старшыня, калі сам яшчэ вучыцца.

Марына (супакойвае). Ну, глупства...

Хрысан (перакачана і шчыра). Не, таварышка Марына, ня глупства... Мне яно—напляваць, а колгасу і дрэнна—даверлівасьці менш... А кулаччо... хоць і пахавалася яно зараз, а ёсьць... Так і сочаць, за што-б учапіцца... Ледзь што—плёткі, намоўкі—і пайшло; у дзень да ліха, значыцца, пойдзе тое, што і за год ня зробіш.

Марына. А-а-а... Ну добра. Тады ўвечары сягоньня прыходзь, умовімся.

За сьценкай гоман, стукат у сьценку і голас вучня:
„Цётка настаўніца, Мікола б'ецца!“

Марына (устрапянулася). Загаварылася... Вох, гэты Мікола!

Хрысан. Тарасаў пэўна... Нягодны хлапец!.. У бацьку пайшоў.

Марына. Дык увечары. (Выходзіць).

Хрысан (ідучы за ёю). Ага-ж увечары.

Выходзяць, гоман за сьценкай спыняецца. Уваходзяць Анісься і Ніканор. Лісьліва ўводзіць у пакой настаўніцы Анісься Ніканора—рада бачыць. Раней, калі быў настаўнік, якога зьмяніла Марына, частым быў тут госьцем Ніканор—сябравалі. Інакш тады жылося і старажысе пры школе, Анісьсі... Ня бачыў настаўнік вясковага жыцьця—ня цікавіўся ім—нудзіўся... З нуды з Анісьсай жыў... Даглядала за ім Анісься, нібы за мужыком сваім—любіла... Ды што дзіўнага. Невясёлае было яе жыцьцё... Аўдавела рана—на першым годзе мужыка

на лесарубе хвойй забіла. Пацягалася Анісься па сьвечу—
усяго хапіла. Засталася старажыхай пры школе... Самот-
ная... трыццаць пяць гадоў стукнула. Адна ўцеха толькі
і была ў жыцці, што „каханьне“ настаўніка. Зьнялі з
працы настаўніка за бязьдзейнасць ды іншае—зноў сум
самоты агарнуў. Рада бачыць Анісься хоць сябра на-
стаўніка,—Ніканора.

Анісься. Заходзьце, заходзьце... няма яе—
уклясе яшчэ... Зараз скончацца заняткі... Пасядзеце
крыху, пачакайце...

Увайшоў у пакой Ніканор, стаў растапыр-
кай. Крыж на ланцужку срэбраны, заткнуты за пазуху.
Нібы селянін серадняк апрануты поп—аднаўленец—Ніка-
нор... Не „шэціце“ яму—усё жыццё ў разьліках „мы-
ляўся“. Пры белапалаяках скончыў сэмінарыю—пайшоў
у папы... Выгналі бальшавікі белапалаякаў.—пахіснуўся
дабрабыт папоўскі—памыліўся... Пачаўся раскол у царкве;
думалася— „жыўцом бальшавікі спрыяць будучь“—памыліў-
ся... А зараз і зусім дрэнна—грамадзкасьць савецкая апошнія
падваліны добрабыту папоўскага руйнуе... У попел абяр-
нуў-бы ўвесь лад савецкі ды... „смачны жабе гарох, ды
зубоў ня даў бог“. Увайшоў у пакой Ніканор, стаў
растапыркай.

Ніканор (стаіць, паглажвае бараду, наўкол па пакоі азі-
раецца. Холадам чужога, незнаёмага аддае ад гэтак знаёмага
пакою). Та-а-ак... І той пакой, і ня той...

Анісься (безнадзейна рукою махнула). Ды дзе ўжо
там: новая гаспадыня—новыя парадкі...

Ніканор (прыжмурыўся, за хворае мейсца цэляе Анісьсю
падчапіць). Ня Віктар Барысаў... Га?. (І сам сьцьвер-
дзіў). Та-а-ак...

Анісься (і казаць няма чаго Анісьсі—згодна). Ды дзе ўжо там...

Ніканор. І дзеці, мусіць, ня слухаюцца.

Анісься. А няўжо-ж... Віктар Барысаў—гэта быў чалавек... А гэтая... хіба яна страху задасьць... Сама, пэўне, баіцца, каб каторы з вучняў яе не адлупцаваў.

Ніканор. Т-а-ак... Зьвялі чалавека... Табе, пэўне, таксама без яго сумна?

Анісься. Што ўжо казаць... Самі, бацюшка, ведаеце—удава я... Жылі, можна сказаць, як... Чаго ўжо лепш... Думалася, век гэтак будзе... Дык не... Ат!.. (Безнакзайна махнула рукой).

Ніканор. Т-а-ак, так... (закінуў зазубня). Назад бы яго вярнуць...

Анісься (узрадавалася думцы, ды нешта і ня верыцца). А хіба можна?

Ніканор. Чаму-ж, калі-б гэтую адсюль прыбралі—можна было-б прасіць, каб вярнулі.

Анісься. Але-ж, якая з яе карысьць... Хіба яна чаго добрага навучае... Толькі ўсяе і навукі, што супроць бога дзяцей падбухторвае, ды нагаварвае, каб бацькоў у колгасы цягнулі...

Ніканор. Супроць бога, кажаш...

Анісься. А няўжо-ж... І зараз, пэўне голавы ім тлуміць... Паслухайце... Тут праз пераборку чуваць.

Ніканор. Ну, ну... (Устае і туліцца вухам да пераборкі).

Анісься. Ну?..

Ніканор. Тс... (Робіць ёй гэст, каб маўчала, слухае. Паўза).

Анісься. Вось-жа...

Ніканор. Так... та-а-к... (Зноў сеў. За сьценкай чуваць гоман).

Анісься. Во скончылі ўжо. Зараз яна сюды прыдзе... Я ўжо пайду...

Ніканор. Ідзі з богам... (Анісься выходзіць).

Ніканор (адзін). Час... (Пакруціў галавою).

За сцэнай чуваць, відаць, крокі. Ніканор устаў, запхнуў далей за пазуху крыж, адкашляўся ціханька, правёў пальцам за каўняром, нібы ён яму цісьне. У в а х о д з і ц ь
М а р ы н а.

Ніканор. Добры дзень, грамадзянка... (Ня ведае, як яе называюць).

Марына. Марына Грэбянюк. Дзень добры.

Ніканор. Вельмі прыемна, Марына-а...

Марына. Якубава, але лепш проста Марына.

Ніканор. Ну што вы! Хіба можна!

Марына. Што скажаце, грамадзянін?

Ніканор. Ды вось прышоў пазнаёміцца з вамі.

Марына (сьмяючыся). Ну што-ж, знаёмцеся.

Ніканор. Т-а-а-к... Тыдзень вы тут ужо, а не зайшлі, не наведаліся.

Марына. Часу няма наведвацца... Працы шмат... Хлебнарыхтоўчая кампанія да таго-ж зараз...

Ніканор. Так, так... А Віктар Барысаў, што да вас быў, заходзіў, знаходзіў час. Гасьцяваў.

Марына. За тое яго і зьнялі, што ён больш гасьцяваў, чым працаваў.

Ніканор. Гэта вы дарма. Настаўнік ён быў добры. Дзяцей добра навучаў.

Марына. Чаго ён іх мог добрага навучыць... Сам з папом нюхаўся.

Ніканор. З папом... А хіба „поп“ не чалавек?

Марына (сьмяючыся). А ліха яго ведае... Можа і чалавек... Толькі нікчэмны, а нават і шкодны. (Паўза).

Ніканор. Дзякую... Я гэты самы „поп“ і ёсьць.

Марына (зьдзіўлена). Вы?

Ніканор. Я... (Дае з запазухі крыж).

Марына (сьмешна зрабілася Марыне). Ха ха... А я думала гадзіньнік. (Раптам схапілася і сур'ёзна). Ну што-ж, тым лепш. Нечага ведаеце, што я пра вас думаю.

Ніканор. Так.. Ведаю... Раней яшчэ ведаў. Такі зараз час, што ад сьвяшчэньніка, як ад пракажонага ўсе бягуць. Ды толькі розныя сьвяшчэньнікі бываюць.

Марына. Можа і розныя, ды толькі вынікі адны.

Ніканор. Мыляецесь... Я вось—абнаўленец... ня старацаркоўнік, ня ціханавец які.

Марына. Адна чмура, а з якога кадзіла—усёроўна.

Ніканор. Ну ве... Мы за ўладу савецкую, ня контррэвалюцыянеры мы, а наадварот.

Марына. Навошта вы ўсё гэта мне гаворыце?

Ніканор. Каб ня цураліся вы мяне... Даламагчы вам у працы хочу... Дарадай.

Марына. Дзякую, толькі мы ўжо як-небудзь самі...

Ніканор. Дарма... Гарадзкая вы... Вёскі ня ведаеце... Селяніна працоўнага ня ведаеце... Шанаваць яго трэба...

Марына. Не клапацецеся пра селяніна.

Ніканор. Абавязак мой клапаціцца.. Айцец я іх духоўны.

Марына. Пакіньце гэта для тых, хто вам веры дае...

Ніканор. Не... І вы павінны выслухаць. (Марына робіць гэст нецярплівасці). Павінны!.. Вы вось зараз кампанію хлебнарыхтоўчую разгарнулі... Апошнія ў мужыка забраць гатовы...

Марына. У кулака—магчыма... Толькі ня так лёгка. нажаль, у яго забраць.

Ніканор. У кулака... Няма ў нас кулакоў. Бедната адна і вы яе...

Марына (перапыняе). Пра беднату клапаціцеся... Ці не пра сябе больш дбаеце, што лішкаў не застанеца, ды вам ссыпкі не дадуць?!

Ніканор (прыдушана). А, нарэшце, хіба мне жыць ня трэба?

Марына. Працуйце і живіце!..

Ніканор. А хіба я не працую?.. Дарма ў мужыка і сена жмені ня возьмеш! Працую!

Марына. На сухі лес гэтакая праца.

Ніканор. І ня сорам вам?.. Вы-ж інтэлігентная дзяўчына, павенка!..

Марына. Я не паненка!.. Я дачка рабочага!.. Я сама работніца! Вось!

Ніканор (пасыля маленькай паўзы). Так... Та-а-ак...

Марына (халадна). Здаецца, нам няма больш пра што гутарыць.

Ніканор. Не за сваё вы берадэся... Настаўніца вы, ну і навучайце дзяцей... Бязбожна навучаеце—навучайце—не прычу... За гэта пэнсію атрымліваеце, а хлебанарыхтоўкі...

Марына (абурана). Вы!.. Паслухайце!.. Пакіньце мяне!..

Ніканор (з пагрозай). Не чапайце мужыка!..

Марына. Не пагражайце!.. Годзі!

Ніканор. Сьцеражэцеся!

Марына. Вон!!

КАНЕЦ МАЛЮНКУ

МАЛЮНАК ДРУГІ

Вуліца вёскі. Стаіць старая Маўра, кійком махае, лаецца, ад злосьці, ад крыўды зайшлася амаль, трасецца ўся—во-во рассыпецца. Ды немоцная яшчэ старая, усохла, косткі ды сухажыльлі скураю абцягнутыя. У працы век перажыла, у працы і ўсохла. Не разумее, ня хоча і ня можа зразумець Маўра новага жыцьця; уся ў мінулым. Па-за жыцьцём зусім засталася, ніхто і ня прыкмецае яе, а прыкмеціць хто, дык усьміхнецца толькі ды падумае: „Чаго яна жыве, што яе на гэтым сьвеце трымае?“ А іншы раз і горай: кпіну хто са старое састроіць. Вось і зараз Мікола Тарасаў—свавольнік хлапец, упікнуў старую кпінаю... Стаіць старая Маўра, кійком махае, лаецца...

Маўра. Каб ты-ж не дарос!.. Каб вас многа сеялася, ды мала ўсходзіла!.. Я табе паганец!..

Бацьку скажу!.. Каб ты па гары хадзіў ды сонца ня бачыў!..

Ніканор (па вуліцы ішоў, заўважыў гэты малюнак, да старэе падыйшоў, запытаўся). Чаго ўсходзілася, старэнькая Маўра?

Маўра (сьлёзы крыўды душаць старую). Ды як-жа, бацюшка, родненькі, паганец гэты, свавольнік акаяны Мікола Тарасаў—згубы на яго няма—падыходзіць гэтакі лагодны: „бабулька“, кажа.—„Што, кажу, унучак?“ А ён, каб на яго вады нагрэць!.. „З якога, ты, кажа, могільніку зьбегла, з нашага, ці з забалоцкага?“ Га?.. Ці чулі вы калі? Ці-ж я ім катораму абармоту жыць перашкаджаю?.. Калі гэта было, каб сапляк гэтакі!..

Ніканор (уздыхнуў чула, бараду пагладзіў, на плячо Маўры руку ласкава паклаў). Што зробіш, Маўра... Час такі!.. Няма веры ў бога, няма і пашаны да старасьці.

Маўра (расчулілася, канцом хусткі вочы выцірае, носам сморгае). Правідна, бацюшка, кажаце... Спаскуднеў сьвет...

Ніканор (задаволены з выпадку. Як-жа ня скарыстаць яго. Сьціпла разважае). Інакш і быць ня можа. Хіба дажджэш чаго добрага, калі ў школе бязбожжу дзяцей навучаюць. Калі настаўніца, якая прыкладам сьціпласьці быць павінна, у распусту лезе.

Маўра (зьдзівілася, нават дух у яе захапіла). Наўжо распусьнічае?!

Ніканор (ледзь радасьць стрымлівае—„папалася рыбінка на зазубунь“). А як-жа, старшыню колгасу—Хрысана

ад жонкі адбіла. Ён там у яе і днюе, і начуе... Распушта наўкол... Хутка, як сабакі,—сярод вуліцы будуць... Даруй божа... Ды што дзіўнага... Паразьядаліся на сялянскім хлебе...

Маўра (дала веры словам Ніканоравым і здалося ёй, што і сама яна так думае, хаця ніколі і ў галаву ёй думка пра гэта ня стукалася). А няўжо-ж, бацюшка: падаткі розныя, зноў жа хлеб зраз нарыхтоўваюць...

Ніканор (падхапіў, пацьвердзіў). І куды ўсё гэта ідзе?—на распушту... Селяніна ціснуць, а самы шалеюць ад няма што рабіць... Для адводу вачэй будаўніцтвам займаюцца, а што табе, бабулька, карысьці з будаўніцтва гэтага? (Зірнуў на бок. Заўважыў Тараса). Вунь, Маўра, Тарас ідзе. Паскардзься яму на сына, хай адлупцуе, павучыць, калі ў школе нічога добрага не навучаюць. (Блаславіў шчарка, у хадзе, Маўру і пайшоў размоваю задаволены. Падскокваў-бы, ды абставіны не дазваляюць).

Тарас задаволены з сябе і з жыцця свайго. Хату новую пабудаваў. Палясоўшчыкам служыў, дык нацягаў па бярвенцу на хату, а як ужо нельга было лес раскрадваць для сябе ды іншым — сасну за бутэльку гарэлкі—дык кінуў палясоўнічаць на дзеве дзесяцінь свае сеў гаспадарыць. Дамалася ўсё ў заможнікі пралезці... Працаваў упарта... Жыцьцё і працу кляў. Вядома, на 2-х дзесяцінах не забагацееш. А тут раптам колектывізацыя. Заможнік-кулак не ў пашанае. Плюнуў Тарас на працу. У колгас не пайшоў. Бедняком лічыцца. „Перачакаю, моў, колектывізацыю, а там будзе відаць, што і як“. А пакуль што—стрэльбу за плечы і пайшоў па балоту па лесе шлындаць. „Трэсьне колектывізацыя—у заможныя выб'юся, а не дык заўсёды пасьпею ў колгас—бядняк я“.

І няма ў яго іншага клопату, як толькі „дзе чарку злавіць“. Выпіць на ўломак. Выпіў і задаволены з сябе і з жыцця свайго.

Маўра (на крыўду запаматаць мя можа, як пазьдзекаваўся з яе Тарасаў сын—Мікола. А сам Тарас—самазадавальне і роўнавага на твары; проста крыўдна забытай усімі старой на гэткае аблічча зірнуць... Парушыць-бы чым вось такі супакой). З чаго такі задаволены?

Тарас (плячом паціснуў). А чаго мне сумаваць? (І пайшоў міма Маўры).

Маўра (учапілася за рукаво). Чакай!..

Тарас. Пусьці... (Нібы толькі зараз Маўру заўважыў) Чаго табе?

Маўра (аж закалацілася). Міколу... Хлопца свайго стрымай! Сваюліць! Па вуліцы прайсьці не дае.

Тарас (узлаваўся—спакой парушылі. Абвіслыя мокрыя вусы над губою падняліся). Дай кійка, дык другі раз не зачэпіць.

Маўра. А ты—бацька, чаго глядзіш. „Дай кійка“... Добрая справа, калі ўсе тваё дзіця кійкамі пачнуць... Пасароміўся-б казаць... а сам?!..

Тарас (яшчэ больш узлаваўся). Адчапіся... Нарвецца некалі над злую руку, дык улію ўжо.

Падыходзіць Сілаш... Малады, здаровы бадзёры... Актывістам вясковым лічыцца., з беднякоў ён... Бацька не захачеў у колгас ісьці—адзяліўся ад бацькі—сам найшоў у колгас,—пакінуў старога пераконвацца часам. Адна бяда ў Сілаша—жонкі ніяк сабе прыдбаць ня можа. Гаспадарскія дзяўчаты за колгасніка ісьці ня хочуць—баяцца: „хто яго ведае, як там яшчэ будзе яно“, а сваіх дзяўчат у колгасе яшчэ няма..

Толькі ня сумуе Сілаш, ня тое каб вельмі вясёла самотнаму было, але часу на сум не застаецца—працы шмат. Можа праз недахоп часу і жонкі знайсці ня можа. Вось і зараз справаю радаснаю—арганізацыяй чырвонага абозу—заклапочаны Сілаш. Малады, здаровы, бадзёры падыходзіць Сілаш.

Сілаш. Дзядзька Тарас! З кім разам збожжа сваё павязеш здаваць, ці тваё хто павязе?

Тарас (не па нутру яму хлебнарыхтоўкі). Ня ведаю.

Сілаш. Як гэта ня ведаеш. Ня будзеш-жа дзеля аднае свае здачы каня ганяць.

Тарас (упарта). Ня ведаю я...

Сілаш. Трэба ведаць. Час ужо. І мы павінны ведаць, хто ў чырвоным абозе паедзе.

Маўра (успомніла словы Ніканоравы, запалілася). Калі вам трэба дабро сваё за няма што аддаваць, дык аддавайце, а ён можа ня хоча...

Сілаш (здзівіўся нават). Ну-у-у, бабка! Гэтак хіба толькі кулак можа разважаць.

Тарас. А я хоць і бядняк, а тое самае скажу.

Сілаш (узлаваўся). Што ты бядняк—гэта праўда, але, што ты... (Хацеў аблаяць Тараса, ды стрыма ся).

Тарас (за жывое зачапіў яго Сілаш, абурыўся). Што я?! Кажы, калі пачаў!

Сілаш. Не прасі, бо ня ўсьцешышся... Калі не кажу, дык праз тое, што сябе шаную...

Падышла Надзя—жонка Тарасава—круглая, ёмкая бабка. У працы не зьяндужылася. Да новага толькі тым і далучылася, што дзяцей не раджае, а абарты робіць... На мінулае жыццё палясоўшчыкавае жонкі запа-

мятаць ня можа... Быў час: кумы, сваякі, гасьцінцы за лес дзяржаўны, які Тарас разбазарваў, насілі „Паняй Надзай“ называлі... Прайшоў час—гаспадарыць прышлося на 2-х дзесяцінах... Бяднячкаю жыць... не па нутру Надзі новае жыцьцё... Бруд і смурод у хаце—ня дбае Надзя.. Адзін клопат на базар завесьці тое-сёе, выгадней прадаць—„фунт сала, дзякаваць богу, сем рублёў“.. Што не па базар—самой зьесьці... Галоўнае,—каб як лепш самой жылося. Падыйшла Надзя—круглая ёмка бабка.

Тарас (са злабой). Разьеўся ў колгасе, распанеў. Сілаш (адыйшла ўжо злосьць, толькі крыўда за самога Тараса засталася). А хто табе перашкаджае ісьці ў колгас?

Надзя (нават думкі гэтае спалохалася). Я яму пайду!? Маўра. Які добры чалавек у ваш колгас гэта пойдзе—распушта адна.

Сілаш. Кіньце, бабка, глупства казаць. (Да Надзі). Хіба ў колгасе ў нас дрэнна? Пэўне лепш і жывем і працуем, чым вось вы.

Надзя. Ну і жывеце сабе...

Маўра. Распушта ў вас. Вунь Хрысан добры быў чалавек—з маленства ведаю. А зараз што робіць?

Сілаш (сьмех яму проста з недарэчнае гутаркі старое). Ну што бабулька?

Маўра. Распусьнічае—ад жонкі адбіўся—... з настаўніцаю ў распушту ўбіўся...

Сілаш (крыўдна яму за Хрысана—абурывся). Кінь плявузгаць, старая!

Надзя (усьцешылася—ёсьць пра што набалабоніць—ёсьць, чые косткі паперамываць). А хіба ня праўда?! Усім вядома...

Сілаш. Каму гэта ўсім?

Тарас (за жончын аўторытэт заступіўся). А табе што за справа? Кажа—знацца, ведае.

Сілаш (са злосьцю і кепікамі). Ведае... За ногі іх трымала, ці што?!

Маўра. Глядзі ты, як адзін за аднаго бяруцца.

Тарас. А яшчэ комсамол—распусьце патурае.

Сілаш. Ну, ну... Ня надта... За вашыя плёткі комсамол не ў адказе.

Маўра (абразілася). Плёткі?! Ці чулі вы?!.. Плёткі!

Сілаш. А няўжо-ж!

Шпарка ідзе па вуліцы Зена—Хрысавана жонка. І малая яшчэ і прыгожая-б была, ды праца цяжкая, гора змардавалі яе да пары... Кахаючы ішла за Хрысана, ды хутка муж у войска пайшоў... Засталася цяжарная ў бацькоў Хрысанавых. Хапіла гора, пакуль муж у войску быў. Ня тое, каб надта вярэдлівыя былі бацькі Хрысанавы, ды бедната, галеча... Вядома, „там больш сварачца, дзе ў гаршчку ня варыцца“. Да таго-ж адзінота даймала... Зьвярнуўся з войска Хрысан... Колгас організоўваць пачаў... Ізноў шмат гора хапіла Хрысанава жонка... І бацькі і суседзі даймалі... Мужа забіць кулакі пагражалі... Ці-ж раз ператраслася Зена ў страху за мужа... І гэта мінула... Зажылі новым жыцьцём. Пачало ўжо Хрысанава жонка патроху адходзіць... Ды хіба бывае спакой у жыцьці?.. Заняты Хрысан у грамадзкіх усё справах. Ня кожную ноч каля жонкі ён нават бывае... Што за жыцьце!.. Шпарка ідзе па вуліцы Зена—Хрысанава жонка.

Зена. Сілаш! Ці ня бачыў часам дзе Хрысана?
(Кіхнула Маўра, Надзею пад бок штурханула).

Сілаш (ня ведае, што і адказаць — прыкра яму).

Зена... Га?

Надзя (з усьмешкай). Пытае...

Маўра (таксама) Але...

Сілаш. Не... ня бачыў...

Маўра. Пашукай... пашукай...

Тарас (з кепікамі). Чаго захацела—Хрысана...

Надзя. Кінь яго да ліха... Знайшла каго шукаць.

Зена (утаропілася). Чаго сьмеяцёся?..

Тарас (прыемна яму дрэнчыць Зену). Бо сьмешна...

Сілаш. Ня слухай іх, Зена.

Надзеея. Чаму-ж гэта ня слухаць...

Маўра (спалохалася, што Зена адыйдзе і сказаць не пасьпее ёй; адрэзала). У настаўніцы—твой Хрысан—распутнічае.

Зена (веры вушам сваім ня дала). Што?

Надзеея. Што чуеш...

Сілаш. Брахня!

Зена. Ня праўда!..

Тарас (нядбайна). Чаго там... Пайдзі... правер...
Пераканайся... (Да баб разважна). Ня трэба было ка-
заць... Мо' ён і не ў яе...

Надзеея. А што-ж, хай ведае... (Да Тараса). Дай
вам толькі волю... Усе вы на адзін капыл...

Сілаш (агіднасьць яго агарнула). Эх, вы... Хадзем,
Зена. (За руку яе ўзяў).

Зена. Пусьці! (на Надзею наступае). Брэшаш!

Надзея. Вось табе і маеш... Ёй ад шчырасьці сэрца, а яна...

Маўра. Супакойся, галубка... Праўда ўсё гэта... Дый дзівіцца няма чаго... Усе яны мужыкі, як сабакі... А яна, вядома гарадзкая... Скуль уся распуста, як ня з гораду... Яны—гарадзкія гэтыя—толькі і ведаюць, што з жыру шалеюць... Паразьядаліся... Вось і зараз хлеб ім за няма што...

Сілаш (узлаваўся). Вой, бабулька!.. Прытрымай лепш язык... (Раптам гнеў агарнуў). Годзі плявузгаць!..

Маўра (узьялася). Ня крычы!.. Не палохай!.. Старая я... Больш бачыла, чым ты чуў... саплякі!

Хрысан (Падышоў. Настрой добры, бадзёры. Заняткі ідуць пасьпяхова). Што за гоман, а бойкі і няма?!

Зена (уся, як струна, нацягнулася). Дзе быў?

Хрысан (ня цяміць настрою Зены). Дзе быў—там няма... (Абхапіў жонку за стан). Хадзем дахаты.

Зена (адпіннула яго). Дзе быў?!

Хрысан (зьдзівіўся нават). Чаго ты?

Зена. Дзе быў, я пытаю!?

Хрысан (узлаваўся ўжо). Ды чаго цябе дзярэ?

Зена. Кажы дзе быў?!

Хрысан (утаропіўся нават). У нгстаўніцы—у школе.

Маўра. Ага!..

Тарас (сьвіснуў нібы кропку паставіў).

Надзея—Вось... (Нібы што падала).

Сілаш (безнадзейна). Эх...

Усе
разам.

Хрысан (здзівіўся). Чаго вы?

Зена. Дык хай-бы ты лепш не вярнуўся! (Твар
рукамі зачыніла і пайшла).

Хрысан (за ёю ступіў пару крокаў). Зена! Чаго
ты? (Ня слухае Зена, пайшла). Што з ёю?

Сілаш (прыкра і агідна яму). Эх, вы!..

КАНЕЦ МАЛЮНКУ

ДЗЕЯ ДРУГАЯ

МАЛЮНАК ТРЭЦІ

Пакой настаўніцы. Соваецца па пакоі Анісься. У ваходзяць Марына і Мікола. Цягне Марына Міколу за руку, Мікола ідзе ўпіраючыся. Год ужо дванаццаць Міколу Тарасаваму—свавольны хлапец.. Дый ня дзіва: бацька быў палясоўшчык—ня „мужык“, але палясоўшчык; пагардна глядзеў на „мужыкоў“—земляробаў; сам у гэтую-ж скуру ўлез, ды застаўся пагарда да суседа-„мужыка“... Ад калыскі амаль адчуваў Мікола гэты настрой... Адчуваў і сам да ўсіх ім прасякся... Та варышоў сваіх пагарджае Мікола — пагарджае і б'е... Перад мацнейшым толькі страх—сіле пашана... Няма рады Марыне; ня слухаецца Мікола яе—не баіцца. Проста хоць з школы яго выганяй, а пакуль што надумала спосаб: цягне Міколу ў свой пакой... Спалохаўся Мікола—упіраецца... Не настаўніцы баіцца ён, а нечага новага—невядомага „чаго яна да сябе цягне?“... Невядомасьць палохае яго... Цягне Марына Міколу за руку; Мікола ідзе, упіраецца.

Марына. Ну, ну—ня ўпірайся!

Мікола. Ня хочу я...

Марына (уцягнула Міколу ў пакой). Вось. Сядай туг і пішы... Пакуль ня скончыш, ня пушчу дахаты. Вось! Гэта перапішы, а на гэтыя пытаньні—адказы
Мікола. Цётка Марына, я ў клясе буду пісаць.

Марына. Ведаю я „ў клясе“... Калі ня зробіш, дык выклічу бацьку і усё раскажу...

Анісься (цяпець ня можа аблічча нават Марыны: „упікнуць-бы чым“. Порскнула пагардна і з кепікамі). Віктар Барысаў бацькам ня жаліўся, сам калі адлупцуе добра, дык баяліся і слухаліся.

Марына. Годзі, абрыдла!

Анісься. Ужо і слова сказаць нельга.

Марына. Шгодня па дваццаць разоў Віктар Барысаў, ды Віктар Барысаў—абрыдла. (Пайшла).

Анісься (нібы ліхаманка яе схпіла, аж падскочыла, слоў няма—замахала рукамі, язык наўздагон паказала).

Мікола (сьмех яму са сталай жанчыны—Анісьсі; ня вытрываў—порснуў).

Анісься (хоць на ім злосьць спагнаць). А ты чаго... Я табе дам сьмешкі... Сказала пісаць, дык пішы.

Мікола (унартасьць агарнула, пасуніўся). Ня буду пісаць.

Анісься (адчула ў Міколе супольніка ў настроях, усьцешылася). Але-ж, ня пішы—сама яна ня ведае чаго хоча... (І дадала з пагардай). Настаўніца.. (Прасунуў галаву ў пакой Ніканор).

Ніканор (азірнаўся наўкол). Пс-с... Пс-с...

Анісься (узрадавалася). А-а-а...

Ніканор (аж скрывіўся ад ускліку Анісьсі). Т-с, ты!

Анісься (зьдзівілася—не зразумела). Га?

Ніканор (больш вуснамі, чым галасам сказаў). Зараз бабы сюды прыдуць, дык ты ўжо іх падбухтор.. (І зьнік).

Анісься (уцяміла—узрадавалася). Але, Але... (Да Міколы, які ўвесь—увага). А ты чаго вушы натапырыў—цябе ня тычыцца, дык і ня ўслухоўвайся. (І дадала ўжо шмат спакойней). Ня трэба такім цікавым быць. Мікола. Я нічога, цётка, Анісься ня чуў. Анісься. Ну і добра.

Ціхама, крадучыся, асьцерагаючыся—нібы красьці ідуць, упаўзаюць Маўра, Надзея і іншыя бабы за імі.

Маўра. Навучае?

Анісься. А як-жа...

Надзея. Во зараза!

Анісься. А няўжо-ж...

Надзея (Міколу заўважыла). А ты тут чаго? (Мікола ня ведаў, што і адказаць).

Анісься (з кепікамі са злосьці на Марыну). З клясы выгнала.

Надзея. Выгнала? Во паскуда!

Анісься. Во якая ў яе навука... (Маўра прыліпла да пераборкі).

Надзея. Ну, пачакай-жа ты! (На пераборку кулаком пагражае).

Маўра Ціху ты... Слухай вось.

Надзея. Ага-ж. (Прыпала Надзея і іншыя бабы да пераборкі, нібы мухі да сотаў—слухаюць. Час ад часу ўражаньнямі дзеляцца).

Маўра (зларадасна). Чуеш?

Надзея. Умгу...

Анісься. Вось жа...

Маўра (нешта пачула, спалохалася нават). (Божухна!
(Хрышціца).

Анісься. Во агіда!

Надзея. Праўду бацюшка казаў.

Анісься (адляпілася ад пераборкі). Чулі, жанчынкі?

Маўра (таксама ад пераборкі адыйшла,—за ёю рэшта пакрысе). Каб на цябе-ж немач! Дзіва, што добра на сьвеце няма.

Анісься (з кепікамі). Навука...

Надзея (са злосьцю). Але-ж—навука...

Анісься. Гарадзкая...

Надзея. Рабочая...

Маўра. Пошасьць, распусту гарадзкую нам нясе!

Анісься. Ды яшчэ агітуе, каб хлеб для гораду за дарма аддаваць... Ці-ж ня праўда, жанчынкі?

Надзея. Дзіва, што праўда!

Маўра. Кудлы ёй павысмыкаць, ды мяшалкаю на патыліцы!

Паразыходзіліся бабы рукамі, нібы млыны-ветракі размахваюць і злоба ў іх падымаецца зьвярыная; адна адну падбухторваюць. Цемра адвечная жніво сваё збірае.

Увайшла Марына і аслупела. Наўкол зірнула і ня ведае, ці ў свой пакой трапіла.

Прыціхлі бабы. Нейкі ўтароп на іх найшоў. Момайт і папрасілі-б прабачэньня і дахаты пайшлі-б, як аплёваныя. Адчула гэта Анісься і...

Анісься (да Марыны). Чаго ўтаропілася? (Да баб). Чаго-ж вы, жанчынкі? Скажэце, чаго прышлі, хай ведае...

Маўра (нібы шылам яе хто парнуў). Хлеба табе, хлеба!.. Апошні кажух з селяніна здзерці хочаш для свайго гораду!..

Надзея. Дзяцей чаго навучаеш! (І лаянкай, пагрозамі, папрокамі палілася злоба цёмная—разьюшыліся бабы).

Распусьнічаеш!

Прыклад... прыклад які даш!

Агіда!

Зараза!

Зводу на вас няма!

Маўра. Хустку чырвоную начапіла... Самой-бы чырванець ад сораму.

Надзея. Мужыкоў ад баб адбіваць табе!..

Марына (узад падалася—ня цяміць). Чаго вы? Што вам трэба.. (І сама ўзлавалася). Толкам кажэце!.. Чаго вас расьпірае?!

Маўра. Ах ты паскуда... Яна яшчэ і адбрэхіваецца! Га?!

Надзея. Але-ж! Наблудзіла, дык маўчы ўжо! (У дзвях зацікаўленыя дзіцячыя твары).

Марына. Ціха вы!.. Дзяцей пасаромеліся-б.

Анісься (з кепікамі). Пра сорам загаварыла.

Надзея. А сама дзяцей саромелася?

Маўра. А як з Хрысанам ляжала—сораму не баялася.

Махам рукі дзяцей на бок адсунуў і ў пакой у ваішоў Хрысан. Анісься яго ўгледзела, на бок падалася і зьнікла.

Маўра. Хустку зьдэ́рці, спадніцу на галаву залупіць ды гэтак па вуліцы цябе праз усю вёску, паскуда!

Хрысан (гневам пліўся). Маўчаць!.. (Ад гневу, аж дух заняло). Гэта што?! Чаго вам тут трэба?! Прэч! (Падаліся бабы ўзад ад Хрысана).

Хрысан (асатанеў проста. Нагою тупнуў, дзіка крыкнуў). Прэч!..

Паралюш на баб напаў. Як авечкі, ад Хрысана да выхаду шархнулiся. Азіраючыся, бачксм—за дзьверы.

Надзея (ня вытрымала—злосьць страх перамагла). Абаронца!.. На, фігу зьеш! (І за дзьверы сіганула).

Хрысан (стаіць, вагамі ў землю ўпёрся; цяжка дышае; кулакі як сьціснуў, д-к і апусьціць ня можа—гнеў не прайшоў яшчэ і спагнаць няма на чым. Глянуп на Марыну, якая апусьціўшыся, нібы бяз костак, на стале сядзіць; на Міколу, які кузюлькай перапалоханаю з-за стала выглядае, і зарагатаў).

Ха-ха-ха... (Раптам абмяк увесь). Авечкі дурныя.

Марына (разануп яе сьмех Хрысана, усхапілася). Нічога сьмешнага тут няма!

Хрысан (аднэй галавой да яе павярнуўся. Зірнуў на яе пустымі вачыма і згадзіўся). Няма... (Раптам рукі над галавою шчапіў, атосаю нацягнуўся і...). Плакаць хочацца! (Кры ам вырвалася і ціха дадаў). Можа таму і рагачу.

Марына. Бачылі, што тут было.

Хрысан. Бачыў!.. (Раптам засьпяшаўся, нібы баючыся, што пачне апавядаць, нават рукі наставіў нібы абараняючыся). Ведаю, ведаю... Ды гэта—глупства... А вось... (На вока яму папаўся Мікола). Ты хлопча, ідзі...

Мікола. Цётка, Марына... (Відаць хацеў запытацца, ці можна).

Хрысан (зноў гнеў набег—крыкнуў). Ідзі, табе кажу! (Як мыш цыгануў Мікола з пакою Марыны).

Хрысан (нявыгодна сябе адчуў—сорамна за свой гнеў зрабілася). Даруйце, таварышка. (З болям вырвалася). Хлебанарыхтоўка... Хлебанарыхтоўка зрываецца... (Бубнам гукнулі грудзі пад кулаком Хрысанавым).

Марына (узрапяцулася). Адчуваю... Адчуваю, таварыш Хрысан.

Хрысан. Вось-жа... Іхто гэта каламуціць? (З-пад лобу глянуў на Марыну. Пахмурна выціснуў). Нас з вамі вінавацяць... Нібы мы, значыцца... Пэўне-ж ведаеце...

Марына. Ведаю... Але хто плётку гэтую пусціў—ведаеш...

Хрысан. Вядома хто—бабы.

Марына. Не!.. гэта ня бабы... Гэта нехта разумнейшы... нехта хітрэйшы. Гэта...

Хрысан. Не лягчэй ад гэтага... Баба мая шалее... Дый гэта—плёваць... А вось што на хлебанарыхтоўках гэта адбілася, значыцца, што справа колгасная трашчыць... Вось гэта, дык... (І рукамі разьвёў).

Марына. Так заўтра трэба склікаць ячэйку... Перакажаце Сілашу. Ён сягоньня ўжо, пэўна, ня прыдзе, дык каб ведаў. Так... (Рукі на сьпіну залажыла і прайшлася па пакоі—думкам сваім аддалася).

Хрысан (мнешца на месцы, шапку зьняў, зноў надзеў). Я вось наконт заняткаў... Як сягоньня будзем, ці можа, гэтае, сягоньня ўжо...

Марына. Дрэнна зрабілі, што заняткі гэтыя... На вачох трэба было—ня было-б плётак.

Хрысан (аж уздыхнуў). Э-э-э, таварышка... Калі хто сабаку хоча выцяць, дык кіёк знойдзе... Таксама, значыцца, і тут... Ды чаго ўжо там. (Сам на сябе ўзлаваўся). Пайду я... (Шпарка пайшоў да дзвярэй).

Марына. Чакайце! Нельга так... Будзем займацца.

Хрысан (нерашуча). Хіба?... (Раптам вырашыў). Ну, хай будзе так. (Шырока крочучы, падыйшоў да стала і асунуўся на стул).

Марына (падыйшла, села побач). Мінулы раз мы гутарылі...

Хрысан. Пра гэтыя падобныя трыкутнікі...

Марына. Заданьне зрабілі...

Хрысан (насупіўся). Ды вось... ня скончыў—жонка перашкодзіла... Ашалела баба.

Марына. Ну што-ж... Давайце разам рабіць будзем...

Хрысан (нібы і ня чуе яе). Жыць не дае... Нібы дзераўлянаю пілою па патыліцы.

(Ціхаша ўваходзіць Зена, спынілася, схпілася за сэрца—моцна б'ецца жаночае сэрца).

Хрысан. Іншы раз, дык, здаецца, галаву-б расчапіў сабе...

Зена (відаць на нагах ледзь трымаецца ад хваляваньня). Хадзем дахаты... (Нібы з-пад зямлі гуканула).

Хрысан (падскочыў са стула). Ты...

Зена (пахіснулася і рукі абвісьлі). Я... Дахаты хадзем. Марына (рашуча). Вось што, Зена: нельга даваць веры плёткам. Я ведаю...

Зена (нібы бізуном хто сьцебануў яе, выпрасталася, вочы загарэліся). Гаварыць з табою не хачу. Паскуда!

Хрысан (загарацца гневам начаў і з пагрозай). Зена!

Зена. Дахаты ідзі! Сын бацьку кліча, а бацька з...

Хрысан (распаліўся). Зена! (І руку падняў).

Марына (прыкра і агідна зрабілася ёй). Таварыш Хрысан!

Хрысан (уздыхнуў—гнеў нібы выдыхнуў). Ух-х-х. (Гнеў мінуў, ды боль застаўся). Дурная ты Зена... (І пайшоў да яе).

Зена (узрадавалася). Хадзем, Хрысан, хадзем адсюль. (Рукі да яго прыцягнула).

Хрысан (адхіліў яе). Чакай. (Да Марыны абярнуўся і пахмурна). Займацца я больш ня прыду... (І запаліўшыся ўпартасьцю злоснай). А хлебнарыхтоўку... Хлеб... хлеб мы нарыхтуем! (Заскакалі гузакі на сківіцах, шпарка павярнуўся і вышаў. Зена за ім).

Марына (прачынулася клясавая ўпартасьць і моц... цьвёрда і ўпэўнена). Так, нарыхтуем!

КАНЕЦ МАЛЮНКУ

МАЛЮНАК ЧАЦЬВЕРТЫ

Хата Мікіты Глебкі.

Гамоніць рогатам шэрышнева хата. Зларадны, хціўны, нядбайны рогат пераліваецца стукаецца ў столь, валіцца на падлогу і паўз яе бязьць у цёмныя куткі; у куткі, якія бачылі дзядоў Глебковых, якія жылі, працавалі, набывалі, эксплёата-

валі вясковую беднату і зноў набывалі, але кудоў ня цураліся, ня цураліся іх і бацькі Глебкавы, ня вышаў з іх і сам шэршань Глебка. Сядзеў ён у іх, як павучанё—гора мусе, якая пападзецца... Смактаў Мікіта Глебка пот суседзяў беднякоў ня горш ад сваіх бацькоў. Сядзеў у цёмных кутках і смактаў... Грошы меў у банку!.. Прышла рэволюцыя—ляснулі грошы... Адразу не па нутру яна прылася Мікіту... Ды нішто—жывучы павучок-кулачок—зноў абжыўся, зноў смактаў—набываў... Грошы ўжо ў банк ня клаў, а ў саган, пад пачку, у страху, пад кубал, у скрыню... І сядзеў-бы так і на сёньня ды выцягнула грамадзкасьць савецкая павучка на сонейка: „А ну, дай зірнуць, які ты такі ёсьць, аглядзела і адзначыла: „Кулак!“ Адзначыла і крыху раскулачыла: малатарню, каня і матку сьвінную ў колгас Хрысан забраў... Так-сяк рэшту свае гаспадаркі ліквідаваў Глебка і лічыў, што і клясавую прыналежнасьць сваю зьліквідаваў—у беднякі цяляе, ды не памагло—цвярдое заданьне далі на збожжа... Але зараз ня сумуе Мікіта... Плётку пусьцілі, разьдзьмулі, падагрэлі—падбухторылі вёску... Хлебанарыхтоўка зрываецца—можна будзе скупіць хлеб, а вясною... „Ды што там вясна—усюль-бы гэтак!..“ Задаволены Глебка... Ліст „грамадою“ пішуць на настаўніцу-распусьніцу, у раён скардзяцца, Брыдка рагоча Глебка—брыдкім рогатам гамоне Глебкава хата.

Мікола (які піша, крыху зьбянтэжаны). Так і пісаць? Глебка. Так і пішы, браце... (Дыхтуе). І школа ў нас—ня школа, а...

Тарас (перапыніў). Ліха яго ведае, можа і не выпадае... Мо' лепш напісаць „дом распусты“—павучонаму, ха-ха... на ліха яно... Мужыкі мы—не адукаваныя, ха-ха-ха... Дзе ўжо нам „дом распусты“... Пішы папросту...

Надзея (перапыніла). Але—вучонасьці захацеў. Якая там вучонасьць, калі ў школе аднае распусты навучаюць.

Глебка (падханіў). Ага! Хлеб ім падай, а яны, браце ты мой, распусту заместа навукі... Жартачкі, дзэвесьце пудоў з мяне аднаго—кулака знайшлі—адзін конь да поўкаровы...

Пётра (сядзіць у баку. Цьмянае сьвятло газьніц тоне ў цемры і да яго амаль і не даходзіць... Серадняк ён звычайны, працавіты... Да новага жыцця праз тое толькі і не далучыўся, што з „уласнаю“ гаспадаркаю разлучыцца ня можа, моцна гэтая „уласнасьць“ у касьцях серадняцкіх сядзіць. Праз гэтую замілавнасьць да „ўласнага“ і ў Глебкавай хаце зараз апынуўся... Толькі дрэнна сябе адчувае тут Пётра... І прыкра, і брыдка яму і нават злосьць нейкая аднекуль расьце... Сядзіць у баку Пётра). А ці-ж даўно так зьбяднеў?

Мікіта. Даўно ці не—гэта, браце, да справы ня тычыцца... Няма—вось і ўсё... Раней было—плаціў, а зараз—прабачайце...

Мікола (нудна яму—ня цяміць ён у чым тут справа... Прымусілі пісаць—пішы). Напісаў ужо...

Мікіта. Добра... Хе-хе-хе...

Мікола. Што далей пісаць?

Мікіта. Далей... „І просім мы, сяляне працоўныя вёскі Скакоўкі, настаўніцу гэтую...“ Пішы браце...

Пётра (галавою пакруціў). Ня добра вы гэта... Хлапчука малога ліха ведае якую брыду пісаць прымушаеце.

Надзея. Не твая справа—я матка...

Мікіта. А ён (на Тараса пальцам тыцнуў)—бацька, і ў поўным, значыцца, браце, праве.

Мікола... „настаўніцу гэтую“.

Мікіта. „Гнаць“... ці не—„прыбраць ад нас“.

Анісься (засьпяшалася). „А прыслаць да нас на-
стаўніка Віктара Бары..“

Мікіта (перапыняе). Гэта яны самі ведаюць, каго
прыслаць...

Анісься. Скуль яны могуць ведаць.

Мікола. Пісаць пра Віктара Барысава?

Тарас. Ня трэба...

Анісься (перапалохалася). Як гэта?! Абавязкова
трэба!..

Мікіта. А хіба табе ня ўсёроўна, той ці іншы..
Ха-ха-ха...

Мікола. Ну?..

Мікіта. Кропка. „Сяляне вёскі Скакоўкі..“

Мікола. „Ска-коў-кі“...

Мікіта. Во! (Падсунуў Тарасу). Падпісвай, браце..
(Моўчкі напружана, заціснуўшы дух, падпісваюцца прысутныя).

Маўра. Будзе ведаць, паскуда, як мужыкоў
чужых зводзіць.

Мікіта (з кепікамі). Хлеба ёй для рабочых.
(Злосна і брыдка). А скулу ў горла!.. Што нам рабо-
чыя далі—ботаў ня купіш.

Пётра. А малатаркі, потым, без рабочых
ня зробіш.

Мікіта (з пагарлай). Т-хэ-х! За свае грошы і ў
немца і ў ангельца малатарню прыдбаю..

Пётра. Прыдбаеш, як і ад палякаў бізуна.

Мікіта (вышчарыўся). Іншаму ня тое, што бізуна—
кулі, браце, мала. (І пахмурна дадаў). Падпісвайся
вось...

Пётра. Няпісьменны я..

Надзея. У лікбез пайдзі—навучаць.

Анісься. На сабак брахаць.

Мікіта. Крыжыкі пастаў.

Пётра (упарта). Сказаў—няпісьменны: ну, дык ня буду пісаць...

Мікіта (з пагрозай). Ня хочаш?

Пётра. А хоць-бы і так?..

Мікіта. Вой глядзі, браце, каб не пашкадаваў— супроць усяе вёскі адзін ня станеш...

Пётра (устаў з лаўкі, сьцягну пачухаў са смакам, нібы яно яго больш ад усяго на сьвеце цікавіць). А, ужо нейк будзе... (І падыбаў да дзьвярэй).

Тарас (з кепікамі). Напалохаў—і без цябе знойдуцца.

Мікіта (да Зены лісьліва). Падпісвай, Зена.

Зена (нерашуча). Дзе тут?

Пётра (дзьверы ўжо расчыніў, ледзь ня вышаў, але пачуўшы апошняе—спыніўся. Галаву павярнуў, цераз плячо зірнуў на Зену). Ня пэцкайся, Зена, ты ў гэтым балоце.

Мікіта (аж скурчыла яго; на стол грудзямі лёг, вочы шчылінкамі сылліся). І што гэта цябе, браце, вярэдзіць сягоньня?.. Не падабаецца, дык і ідзі сабе з богам...

Анісься. Няма чаго тут агітацыю разводзіць.

Мікіта (ня стрымаўся, злосьць перамагла). Не замінай—не сьмярдзі ў хаце!

Пётра (не абразіўся—не!.. Хіба можна абразіцца на таго, што злуецца праз тое, што сам ня правы... Толькі галавою пакруціў неспагадна). Эх, няма на вас бізуна... (І вышаў за дзьверы).

Тарас. Не зважай на яго, Зена...

Надзея. Але—пішы.

Мікіта. Пішы: колгасьніца Зена...

Зена (перапыніла). Навошта „колгасьніца“?

Мікіта. Трэба, трэба...

Тарас. Вядома...

Анісься. Ня з вёскі-ж ты—з колгасу. (Зена падпісвае. Мікіта ўважліва сочыць).

Мікіта (задаволены). Так... Правідна.

Мікола. Пісаць больш ня трэба?

Мікіта (настрой у яго добры). Не, браце пісар, не... (Мікола ўстаў і хацеў пайсьці). Чакай, браце... (Парыўся ў кішэні, дастаў залатоўку). На вось табе за труды. Цукерак сабе купіш.

Мікола (глянуў на залатоўку, зморшчыўся). Гэ, за гэта і дзвюх цукерак у капэрацыі не дадуць.

Мікіта (аж захапіўся ад гэтакага практыцызму). Го, браце мой! Ты, бачу, ня дурань. (Рубля папяровага дастаў). На, маеш! (І наўкол агледзеўся: „вось, моў, які я“).

Надзея. Падзякуй-жа, падзякуй.

Мікола. Дзякую... (Рубля заціснуў і пабег).

Мікіта. Добры хлапец—разумны.

Маўра. Свавольнік.

Мікіта. Ну, цяпер трэба, каб хто па хатах пайшоў подпісы пазьбіраў.

Тарас (спалохаўся, каб Надзея не ўзялася за гэтую справу). Ідзі, Надзея, дахаты—вячэру трэ‘ ўжо гатаваць.

Мікіта. Ну хто пойдзе?

Анісься (карціць ёй хутчэй сьніхвуць настаўніцу). Я пайду.

Мікіта. Вось і добра... (і дадаў паважна). Ты ў нас грамадзкая жанчына.

Тарас. Ну пайшлі, жонка.

Анісься (да Зены). Хадзем.

Надзея. Але-ж час ужо... (Усе выходзяць з хаты).

Мікіта (адзін застаўся, спыніўся каля парогу, задумаўся, засунуў пальцы ў бараду. Чухае. Малююцца яму ў марах прыемныя абразкі. Усьмешка задавольнення расплылася па твары—зморшчыкі разгладзіла. Лягнулі ў сенцах лзьверы, незадаволены абярнуўся да дзьвярэй). Каго там ліха нясе?.. (Уваходзіць Ніканор).

Ніканор (зірнуўся наўкол пільна). Адзін?

Мікіта (паважна руку працягнуў—поўны павагі да сябе і гасьцінасьці). Адзін. Заходзьце.

Ніканор (ня церпіцца яму—хутчэй даведацца карціць). Ну, як?

Мікіта (задавольнем поўны. Ніканора за плечы лагодненька абняў). Ды так што, браце мой—бацюшка, паехала—па хатах бегает. (Уздоўж сьпіны Ніканора пагладзіў).

Ніканор. Значыцца, справы ідуць—кантора піша.

Мікіта. Яшчэ і як піша. Каб вы толькі, бацюшка, пачыталі—са сьмеху покнуць можна... Ха-ха-ха... Школа дык проста даруйце (на вуха Ніканору сказаў). Празываецца... га-га-га...

Ніканор. Хе-хе-хе... Так іх!

Мікіта. Хлеба ім... Бач ты чаго захацелі... Годзі, што летась гвалтам абабралі—хопіць... Рабочым жорці, бачыце, трэба—зямлю жарыце, каб вас паралюш!

Ніканор. Хе-хе-хе... Лоўка, лоўка... І атрымліваецца, што не царква ў нас опіум, а школа—спакуса.

Мікіта. А няўжо-ж—адразу двух зайцаў.

Ніканор. Хе-хе... І па матэрыяльнай базе, і па ідэолёгічнай надбудове.

Мікіта. І ў лоб, і ў патыліцу. Ха-ха-ха...

Ніканор. Умець толькі справу пакруціць.

Мікіта. Дзіва... Хваробу яны цяпер хлеб ад Скакоўкі атрымаюць, ды і колгасу Хрысанаву калцы выходзіць... Га-га-га...

Ніканор. А ўсё я... Во! Хвілінку злавіць толькі пэўную—дарогу паказаць, мужык—гад; за фунт збожжа на сьценку палезе, абы быў перакананы, што мае рацыю, а вы...

Мікіта. Ды вядома галава ў вас, браце—бацюшка—во!

Ніканор. Ямчэй, як з адрэзу!..

Мікіта. Дзіва... Адрэз гэта ўжо аджылая штука...

Ніканор. Ну вось... Значыцца, пра абяцанае магу не турбавацца...

Мікіта. Ды будзьце пэўны—сягоньня яшчэ два мяхі цераз плот перакіну.

Ніканор. Добра, добра...

Мікіта. Для гэтакай справы ня дорада. А пакуль—заявачку замачыць трэба. (Падышоў да бакоўкі, гукнуў). Старая—смаж ячнію! (Падмігнуў Ніканору). Жывем яшчэ!

КАНЕЦ МАЛЮНКУ

ДЗЕЯ ТРЭЦЯЯ

МАЛЮНАК ПЯТЫ

Пакой настаўніцы. У Марыны з Анісьсэй спрэчка. І ў грош ня ставіць Анісься настаўніцу. Чуе, што набліжаецца разьвязка і ўпэўнена, што настаўніцы хвіліны падлічаны.

Марына. Я прашу апошні раз пакінуць гэты тон і рабіць тое, што вам загадуюць.

Анісься (з злоснымі кепікамі. Рукамі разводзе і прысядае—сама ня ведае, што зрабіць, каб як вывесці з сябе настаўніцу, выклікаць яе на адкрытую сварку, на лаянку). Глядзі ты: „у апошні раз“... А ўжо-ж ня доўга, мусіць, засталася каламуціць тут ваду..

Марына (страціла цярплівасьць—разгневалася). Маўчаць!

Анісься. Што?!.. Ты на мяне яшчэ і крычэць!.. Што я табе прыгонная?! Праўду людзі кажуць, што зноў прыгон хочаце аднавіць—на карку нашым езьдзіць!

Марына (сьцяўшы зубы, гнеў свой перамагла і спакойна, але цьвёрда). Кіньце глупства гаварыць... Наслухаліся кулацкіх плётак і плявузгаеце няма ведама што... Сорамна!

Анісься (у самы пункт трапіла Марына. Аж скавытнула Анісься). „Сорамна“! Яна мне яшчэ пра сорам кажа...

Марына (перапыніла настойна і цьвёрда). Так—со-рамна.. У савецкай установе працуеш—хлеб савецкі ясі, а ў руку ворагаў нашых граеш.

Анісься (няма чаго ёй адказваць—пал астыг, спяхмур-нела і пайшла бурчучы). Ворагаў... Няведама яшчэ, хто прыяцелі і хто ворагі... Во-ра гаў...

Марына (сіл у яе ўжо няма з цемрай гэтай змагацца. Уздыхнула цяжка, галавой управа, улева павяла. Паветра на-брала—сказаць нешта хацела—не сказала. Залажыла рукі за сьпіну, прайшлася па пакоі; села, узяла кніжку, разгарнула—пачытаць хацела—ня чытаецца; кінула кніжку, прайшлася па пакоі; падыйшла да акна; абанёрлася на шыбу і... заскакалі ад бязычнага плачу худзенькія плечы настаўніцы. Раптам павяр-нулася; выцерла сьлёзы; ды ці ж выцерла—самі сьлёзы высахлі... Думкаю новаю бліснулі вочы; жорстка сьціснуліся вусны (Уваходзіць Сілаш) Здароў!

Сілаш (не чакаў такой бадзёрасьці спаткаць, здзівіўся). Добры вечар... (Прывіталіся за руку).

Марына (па пакоі захадзіла). Вось што: трэба за-раз склікаць ячэйку і пагутарыць—моцна пагута-рыць пра становішча... Сілаш хацеў нешта сказаць—не дала). Для мяне зусім зразумела, што кулаччо, ства-рыўшы плётку пра мае нібыта распусныя паво-дзіны, выкарысталі гэтую плётку для агітацыі су-проць мяне—настаўніцы з гарадзкіх—з рабочых, супроць усяго „гарадзкога“, супроць усіх мера-прыемстваў партыі і савецкай улады, якія зараз...

Сілаш (перапыніў гарэшце). Чакай. Я вось дзеля гэтага і зайшоў, таварышка Марына... Ячэйка ўжо сабралася і толькі на цябе чакаем—тэрміновы сход.

Марына (здзівілася). А дзе?

Сілаш (крыху зьбянтэжаны). Ды тут—у клясе.

Марына. А чаму не ў мяне ў пакоі—тут-жа выгадней.

Сілаш (яшчэ больш зьбянтэжаны). Я казаў, ды... хлопцы ня хочуць...

Марына (не разумее). Не разумею—заўсёды зьбіраліся ў мяне, а сёньня чамусьці...

Сілаш (ня ведае, як вытлумачыць). Бачыш... (асекся—не хапіла духу сказаць). Хадзем вось, там усяго і да-ведаешся.

Марына. Дзіўна. (Пашлі з пакою).

Хвілінку сцена пустая. Уваходзіць насупіўшыся, гатовая аднавіць спрэчку Анісься, набрала, нават, поўныя грудзі паветра, каб адразу абруціца на настаўніцу і раптам... у пакоі нікога няма—утаропілася—на твар набегла расчараваньне.

Анісься. Няма. (Грукнула стулам, прайшлася па пакоі). Пайшла і сьвятла нават не загасіла. (Намерылася дзьмухнуць у шкло газьніцы—перадумала. Села на карачкі перад ложкам, выцягнула з-пад яго куфэрак—мімаходзь смачна сьцягну пачухала—дастала з куфэрка карты; зачыніла і засунула яго пад ложка; села да стала—варожыць. Сьлюніць пальцы ледзь разьдзірае брудныя замусоленыя карты—пазьліпаліся. Уваходзіць Зена. Анісься пачула, зірнула). А-а-а... Заходзь, заходзь, Зена. (Зена спынілася каля дзьвярэй-стаіць, наўкол па пакоі вачыма нібы шукае).

Анісься (заўважыла гэта). Няма ні яго, ні яе няма...

Зеня (і прыкра ёй нейк і сорамна—кожны ў душу залазіць—сама адчыніла туды ўсім дарогу—забрудзілі). Я... я... (крыўдна за сябе, за сваё гора стала). Якая табе справа!..

Анісься (адчула настрой—тон змяніла—нібы спагадае). Ну чаго ты—ня нэрвуйся... Ведаю і спагадаю... (Зена безнадзейна рукою махнула—во-во заплача). Супакойся... сядай вось тут—паваражу. (Падыйшла да Зены, да стала павяла, у сьпіну падштурхваючы). Сядай.

Зена. Ды што тут варажыць—сама ўсё ведаю—адчуваю. Зьверам Хрысан паглядае, пахмурны ходзіць—маўчыць... Злосны такі і ў працы люты—нібы адзін за дзесяцярых—стараецца. Раней усё запэўняў, што ні ў чым нявінаваты—казаў, што вучыцца да настаўніцы хадзіў...

Анісься (з кепікамі). Можа яна яго і вучыла, толькі чаго? Як у горадзе, хіба, распусьнічаюць...

Зена (запалілася—за балючае кранула). Маўчы, ня дрэнч.

Анісься (лагодна). Ды кінь, Зена,—ня нэрвуйся,—наплёвай ты на яго разам з яго колгасам, да бацькоў ідзі—маці твая ўжо старая, работніца патрэбна—гаспадарку паправіш; сваю—ня чужую—на сябе нечага працаваць будзеш, а ня ліха ведае на каго. Колгас—распушта адна. (Раскладае карты).

Зена (з боляй і ў роспачы). Вой, ня ведаю я, ня ведаю... і што мне рабіць.

Анісься (канчае раскладваць карты). А вось зараз даведаешся—чырвоная ты.

Зена. А, ня веру я ў гэтыя карты—мана адна...

Анісься. А ты ня слухай, хто гэтак кажа—брэшуць... Вось бачыш яна—крэсьцёвая, а ён бубновы каля яе, а ад чырвонай—ад цябе, значыцца,

і адварнуўся, а ты кажаш... (У ваходзіць Пётра. Анісься да дзвярэй адваркулася і негасьцінна). Чаго табе?

Пётра (нібы і не заўважыў негасьціннага тону Анісьсі). А дзе настаўніца?

Анісься. Бачыш няма... А навошта яна табе?..

Пётра (спакойна і з ледзь прыкметнымі кепікамі). А табе што?

Анісься (адрэзала). Няма. (Зноў да стала адварнулася).

Пётра (вуглом роту ўсьмяхнуўся крыва, матануў на бок галавою). Заяда...

Анісься (вышчарылася). Чаго табе тут—выносься.

Пётра. Не да цябе прышоў, дык няма чаго і вышчарацца... І ня сорам табе, Зена, важдатца з гэткай брыдой.

Анісься. Вон пайшоў!

Пётра (спакойна і з нейкім здзекам). Ня крычы, у наначкі да цябе ня зьбіраюся—пайду. (Павольна павярнуўся і вышаў).

Анісься (дух у яе ад злосьці захэпіла—нарэшце хэпіла паветра). Брыда, агіда! (Падбегла да дзвярэй). Каб духам тваім тут больш не сьмярдзела. (Вярнулася да стала). Во гарэза... (Злосьць адышла—знадворку). Дык што гэта я тут табе казал... Ага!..

Зена. Не трэба Анісься—пайду я..

Анісься. Чаго ты—пасядзі—паваражу.

Зена. Не—не сядзіцца на месцы—сэрца не на месцы. Бывай. (Пайшла).

Анісься (пасля таго як Зена выйшла). Пабегай, пабегай—колгасьніца... (Згрэбла карты, пачала картаваць. Шпарка ўвходзіць Марына, за ёй Сілаш).

Марына (усхваляваная, ледзь ня плача). Гэта агідна! Агідна! Я ня згодна з гэтакай пастапоўкай пытаньня!

Сілаш. Ціха... (Да Анісьсі). Ідзі сабе адсюль, цётка.

Анісься (гырканула). Якая я табе „цётка“.

Сілаш (абняў яе за плечы і лагодненька, але настойна выправаджвае з пакою). Ідзі, ідзі, цётка, ня ўпірайся...

Анісься (прабуе выкруціцца ад яго). Ды як ты... я табе...

Сілаш (поўжартам, але з захаванай злосьцю). Ідзі, ідзі... Вось так... Вось. (Выпхнуў яе за дзьверы).

Марына (усхваляваная ходзіць па пакоі). Гэта не патаварыску!

Сілаш. Не, чакай. Перш ад усяго—спакой—сядай, таварыш.

Марына (села). Ну?

Сілаш. Вось... Чаго ірытавацца?

Марына. Як чаго?! Замест таго, каб дапамагчы мне, выкрыць пляткароў, ячэйка мне выносіць вымову, што я нібыта ня здолела паставіць сябе належным чынам, чым дала магчымасьць варожым элемэнтам распаўсюджваць плёткі і выкарыстоўваць іх...

Сілаш (перапыняе). Ведаю, ведаю, ведаю... Паўтараць ня трэба.

Марына. А выносіць гэтакія пастановы трэба?

Сілаш (шчыра). Вось на гэта і не адкажу—сам ня ведаю.

Марына (з дакукай). Дык як-жа ты...

Сілаш (перапыняе). Але калі такі погляд усіх, значыцца, трэба.

Марына. Бараны!

Сілаш. Ого! Гэта ўжо зусім дарма. (Строга). Больш дысцыпліны, таварыш!

Марына (нервова). Даруй.

Сілаш (нядбайна). Добра. (Разважна). Вось ты разваж. Атрымлівае РЫК заяву на цябе і накіроўвае яе нам... Большасць вёскі пад заявай падпісаліся, колгаснікі падпісваліся...

Марына. А ты ня ведаеш чаму? Ня ведаеш, хто мог на гэта падбіць?

Сілаш. Здагадваюся, нават упэўнены, але-ж трэба давесці, а тут...

Марына. Дык вы лічыце за лепшае ганьбіць свайго таварыша.

Сілаш (аж пакрыўдзіўся). Ганьбіць! (Ускочыў, у грудзі стукнуў). Ды здохнуць мне на гэтым месцы, калі я хоць хвілінку верыў у гэтую плётку, ды і іншыя хлопцы. (Нібы прабачэння просячы). Але-ж павінны мы... як гэта завецца (успомніў). Рэагаваць, во!

Марына (з кепікамі). „Рэагаваць“.

Сілаш (з палам). А ў раён напішам, што гэта плётка... (Раптам яшчэ больш запаліўся). Ды што там напішам! Хочаш, ідзем заўтра запішамся—усім раты пазатыкаем... Як-ж веру, што ты з Хрысанам нічога нікага... Ну?

Марына (сьмешна ён зрабілася, нават гнеў прапаў).
Дурань... Эх ты!

Сілаш (зьбянтэжыўся). Праўда, я гэта... ня туды
заехаў... Не па тэй лініі. Гэта ўжо не грамадзкая
і не комсамольская, але прыватная—памыліўся.

Марына (якая напружана думала). Трэба сход склі-
каць; усё выкрыць; моцную рэзалюцыю, падняць
хлебнарыхтоўкі; падбадзёрыць колгас...

Сілаш (аж рукамі замахаў—спалохаўся нават). Нельга,
нельга сходу склікаць. Сарвуць, правалімся, яшчэ
горш будзе...

Марына (узлавалася). Дык што-ж сядзець і ча-
каць? Так?!

Сілаш (войстра). Так. Сядзець. (Горача). Але не
чакаць, а даведацца, высветліць усё—матэрыял
каб мець пэўды, а тады ўжо і даць, ды так, каб
уюсю гэтую брыду з карэньнем—во як.

Марына. А сягоньня?

Сілаш. А сёньня хадзем выносіць пастанову ў
адказ на заяву на цябе.

Марына (рашуча). Так? Ідзі.

Сілаш (спахмурнеў). А ты, таварыш?

Марына. Я пасьяля прыду.

Сілаш (настойна). А зараз?

Марына (войстра). Я буду пісаць зьяву—ліст на
завод да таварышоў.

Сілаш. Правідна—пішы.

КАНЕЦ МАЛЮНКУ

МАЛЮНАК ШОСТЫ

Пакой настаўніцы. На сцяне пусты, У акне зьяўляецца твар Ніканора. Вочы вылупленыя, рот крыху расчынены— увесь увага і асьцярожнасьць; Агледзеў пакой і зьнік. Уваходзіць Анісься; настрой у яе відаць баявы— „змагаецца“ ўсё. У акне зноў зьяўляецца твар Ніканора; заўважыў Анісьсю, Асьцярожна пазногцем пастукаў у шыбу, Анісься яго заўважыла, падышла да акна.

Анісься (ціха). Га?

Ніканор (вуснамі і гэстамі). Адчыні.

Анісься (адчыніла акно). Што?

Ніканор. Настаўніца дзе?

Анісься. Займаецца яшчэ з дзецьмі.

Ніканор. Хутка сконча?

Анісься. Так. А што?

Ніканор. З гораду прыехаў... Кажуць, рабочы з фабрыкі.. У колгасе зараз... З комсамоламі... Сюды, пэўне, прыдзе—падслухай пра што гутарыць будуць—перакажаш па... (Анісься відаць нешта пачула, рукамі замахала. Ніканор зьнік. Анісься галавой матнула, нібы сказала— „добра, зраблю“). Уваходзіць Марына.

Марына. Хадзіла? Сказала?

Анісься (дзумысна). Тарас прасіў пераказаць, што прыдзе „пагутарыць“ з вамі наконта хлапца.

Марына. Добра.

Анісься (злажыла пад грудзямі рукі). Каму добра, а каму і не.

Марына. Мяне гэта ня цікавіць.

Анісься (з захаванаю пагрозай). Пацікавіць, галубачка, пацікавіць.

Марына (спакойна, але пьвёрда). Я прашу пакінуць гэтыя штукі, ці буду змушана прасіць, каб на вашае месца прызначылі іншую асобу.

Анісься (аж прысела; рукамі па каленях сябе лягнула). На маё месца, ды ці ведаеш ты...

За сцэнай чуваць енк і гоман—Тарас на справу Міколу цягне. Ня тое, каб злаваўся ён на Міколу—не. Настаўніцу данячы, даняць хоча, нарабіць гвалту, пагарэзіць—сына не пашкадуе, абы злосьць спагнаць. Анісься вушы натапырыла і злосьць прайшла—смакуе прыемнасьць ад Тарасава буянства.

Марына (да дзвьярэй кінулася). Што гэта?

Тарас (уваліўся ў пакой. У адной руцэ пуга, другою Міколу цягне. Кожнае слова-лаянкай бруднаю зычыць—во-во сапраўды мацерна вылаецца). Што-ж гэта вы, таварышка настаўніца!? Хлапца сама распусьціла, ды да бацькі... Ды на якое ж ён мне ліха гэтакі!? Сваволіць табе! Сваволіць! (Паласуе пугай хлопца).

Мікола (роўма раве). Татка! Вой! вой, вой, вой! Больш ня буду!

Марына. Кіньце! Годзі! Што гэта?! (За руку Тараса ўхапіла).

Тарас (Ашалеў ад злобы). Га?! Дык ты яшчэ і заступацца? Ці самой пугі захацелася?

Марына (гнеў халодны Марыну агарнуў. Шчыльна прысунулася да Тараса; вачамі ў вочы ўелася і ціха ледзь чутна, але моцна). Спрабуй! (Тараса нібы вадою халоднаю аблілі—асеў).

Марына (я. в.). Пусьціце хлапца, Годзі!

Тарас (ад першага пераляку адышоў). Дык што-ж гэта, я ня маю права хлапца свайго...

Марына (я. в.). Ня маеш. Іншыя спосабы ёсьць уплываць.

Анісься (ня ўцёрпела—кіхнула і з кепікамі). „Іншыя спосабы“.

Марына (да Анісьсі гнеўна—секанула). Так. (Да Тараса). Дзяцей псуецё, брыдот навучаецца, а пасья настаўніцу вінаваціце.

Тарас (За гарэзасьцю ўтаропленасьць схаваць хоча). Хто іх чаго дрэннага навучае—у школе псуюцца! (І зноў злавой запаліўшыся пугу падняў). Вось я табе зараз...

Марына. А ні важся!

Тарас. Што?! Дык на якое ён мне ліха такі здаўся? Ды прападзі ён з школаю гэтаю разам. (Раптам выйсьце са становішча знайшоў і ўдаючы ўжо злосьць). Бяры яго сабе гэтакага. (Піхнуў Міколу да Марыны і пайшоў. Спыніўся, павярнуўся і дадаў з пагрозай). Хіба ня прыдзеш ты дахаты ўжо. (Вышаў).

Мікола (ірвануўся за ім услед—хоць які, а бацька). Татка! (Апусьціўся, зарымзаў і да Марыны). Цётгачка Марына, я ніколі больш ня буду-у-у я-а-а... ня буду-у-у... (Рымзае).

Анісься (кінула з пагардай). Настаўніца! (Пайшла).

Марына. Добра, добра... Ёдзі, вунь сядзь там і сядзі. (Мікола ціханька рымзаючы зашыўся ў кут. Пастаяла Марына ў задумьні хвілінку, прайшлася па накой, бровы да пераносься сышліся—думае, Вырашыла, шнарка падыйшла да

вешалкі; паліто надзяваць пачала. Стук удзверы. Мікола шыю выцягнуў—углядаецца, а самому няпрыкметным хочацца быць—страшна). Вайдзіце.

Уваходзіць Тышкевіч. Кражысты, моцны—наскочыш на яго—адляціш—з месца ня ссунеш. І ў перакананьнях сваіх такі самы моцны Тышкевіч. З маленства на заводзе—кацельнік, пасья ліцейнік і зараз на заводзе деталі чугунныя адлівае, а разам з імі і новае жыццё. Быў час іншай працай займаўся—з вінтоўкаю абшары краіны саветаў ад белай погані ачышчаў—фармаўшчыком быў; рабіў форму для новага ліцця—соцыялістычнага. А як скончыліся франты зноў да працы мірнай звярнуўся... Ды ці-ж мірнай? Ці-ж ня той-жа фронт на заводзе? Ці-ж ня тое змаганьне?—Фронт! Вось і зараз на фронт гаспадарчае будовы—на фронт соцыялістычнай перабудовы вёскі прыехаў. Уваходзіць Тышкевіч Зьмітро—моцны, кражысты.

Марына (пляснула рукамі, паліто долу ўпусьціла, да Тышкевіча кінулася—узрадавалася). Зьмітро!

Зьмітро (супыніў рукою Марыну і нібы пацьвэрдзіў). Прыехаў.

Марына (асеклася). Ну вось... вось і добра.

Зьмітро (падыйшоў да стула, сеў рукамі ў калені ўпёрся). Апавядай.

Марына (рукамі разьвяла). Дык вось... Прыехала пачала працаваць... Думала, што адразу...

Зьмітро. А пасья ракавіны ў ліцьці? Так, ці што?

Марына. Так.

Зьмітро. І гэта мы — завод — цябе гадавалі, вылучалі, вучыцца пасылалі, а ты...

Марына (крыўдна ёй і страшна, што Тышкевіч веры плёткам даў. Узмалілася). Зьмітро!

Зьмітро (нібы і не ваўважыў). Ня гэтакай працы мы ад цябе чакалі.

Марына. Зьмітро, кажу табе... Ну вось што хочаш.. Даю табе маё комсамольскае слова, што я...

Зьмітро (перапыніў і скончыў). Ні ў чым не вінавата?

Марына. Так.

Зьмітро (сьцьвярджаючы). Упэўнены.

Марына (узрадавалася) Ну, вось...

Зьмітро. Аднак упэўнены і ў тым, што ты зрабіла і нейкую гамылку, бо інакш гэтае самае было-б ува ўсіх вёсках з усімі настаўнікамі, якія па-сапраўднаму працуюць.. Чакай.. Вораг ня зьнішчаны, вораг ня сьпіць, ён выкарыстоўвае кожную дробязь, ён напружваецца з апошніх жыл, каб нашкодзіць і тут трэба вялікая напружанасьць, вялікая ўвага, каб заўсёды, у час выкрыць яго, зруйнаваць яго пляны, а для гэтага трэба мець падтрыманьне ня толькі ў сваёй арганізацыі, але і сярод усіх працоўных гушчаў, мець з імі шчыльную сувязь і тады... тады ты можаш і формы рабіць, і ліцьцё ліць.

Марына. Ды я-ж...

Зьмітро. Што? Хто пісаў тую заяву ты ведаеш?

Марына. Не.

Зьмітро. Вось.

Марына. Ды скуль-жа я... (Нібы сябе пытае). Ну хто? Хто яе пісаў?

Мікола (шкада яму настаўніцу: „Столькі на яе ўсяго, і гэты дзядзька на яе сварыцца, а яна потым добрая—ад бацькавы пугі абараніла“ і хочацца яму хоць чым віны свае перада ёю заладзіць). Я пісаў.

Зьмітро (толькі зараз заўважыў Міколу—здзівіўся). А гэта што?

Мікола. Мікола я—Тарасаў.

Марына. Ты пісаў? (І здзіўленьне і проста прэпалах празычэлі ў яе словах).

Мікола (сорамна яму і страшна; галаву апусьціў—„хоцьбы вочы куды схаваць“). Я...

Зьмітро. Ну вось—кончык і ёсьць.

Марына. Хто-ж цябе падбіў на гэта?

Мікола. Усе. (Спалохаўся свае шчырасьці). Цётка настаўніца, татку толькі не кажыце.

Зьмітро. І як табе ня сорам, хлопча. Ты-ж ведаў, што ўсё гэта брахня?

Мікола (ледзь ня плачучы). Ведаў.

Марына. Дык навошта-ж ты пісаў?

Мікола. Дзядзька Мікіта гасьцінца абяцаў. (Зарымзаў—вельмі ўжо прыкра). Я больш ня буду-у-у...

Зьмітро. Ну, хлопча, годзі рымзаць.

Марына (успамінаючы). Мікіта... Мікіта... Глебка?

Мікола. Але.

Марына. Кулак...

Зьмітро. Ня пытаючыся ведаў.

Усунулася ў пакой галава Пётры, на Тышкевіча вочы пільна косяцца.

Пётра. Можна зайсьці?

Зьмітро. Заходзь, дзядзька, заходзь.

Пётра. Добры дзень, таварыш, і вам, таварыш настаўніца.

Зьмітро. Здароў, здароў.

Марына. Сядайце.

Пётра. Дзякую. (Сеў, шапку ў руках круціць. Паўза. Нарэшце адважыўся, смаргануў носам). З гораду будзеце?

Зьмітро. Ага.

Пётра. З заводу, значыцца, рабочы?

Зьмітро. Умгу.

Пётра. Та-ак.

Зьмітро. Ну, кляпай, дзядзька.

Пётра. Чаго?

Зьмітро. Кляпай—гавары—кажу.

Пётра. Дык вось-жа, ня ведаю з чаго тут і пачаць.

Зьмітро. З канца—карацей будзе.

Пётра (зьдзівіўся). Хіба? (Уставіўся на Зьмітро).

Зьмітро. Ага.

Пётра. Дык вось, значыцца, заразы ды жулікі.

Зьмітро. Правільна.

Пётра (зірнуў недаверліва). Жартуеш?

Зьмітро. Сур'ёзна.

Пётра. Хіба. Вось яны і каламуцяць.

Марына. Хто яны?

Пётра. Ды поп наш Ніканор з кулакамі разам, ды рознае пустазелье.

Зьмітро. Так.

Пётра. Вось яны мэханіку гэтую і падстроілі, а чаму? Каб хлебнарыхтоўкі...—хлеба, гэта, ня даць.

Зьмітро. Кропка!..

Пётра. Не, чакай... Вось я і разважаю: чаму?

Марына. Бо ім гэта не карысна, а нават і...

Пётра (перапыніў—згалзіўся). Вось-жа. Мне ўсё роўна... не—карысна... Дам табе хлеба, а ты мне плужок. Правільна?

Зьмітро. У самы пункт.

Пётра. А ім іншага карціць... Значыцца, мне аднаго, а ім наадварот... І выходзіць, што мне наздараўе,—ім тое сьмерць.

Зьмітро. Разумна кажаш...

Пётра. Не, ты вась паслухаў, як я гэта разумею...

Зьмітро. Ну, ну...

Пётра. Гаспадарка ў мяне... Ёсьць гаспадарка: конь, карова, добрая карова, і плужок і дзьве авечкі—усё, як сьлед. — У колгасе на кожнага столькі няма.

Зьмітро. А горш ад твайго жывуць?

Пётра (падумаўшы момант). Не. Мо' і лепш. А яны потым, і супроць колгасу—сам у іхняй шаціі быў.

Марына. Няўжо?

Пётра. Быў. А толькі паглядзеў на іх; трабухі, значыцца, яны свае паказалі—пустазельле.

Зьмітро. І што-ж далей?

Пётра (зьдзівіўся). Усё. А вась зараз, кажуць, сход будзе.

Марына (зьдзілася). Сход?

Зьмітро. Так.

Пётра. Дык вось, каб гэтае пустазельле ды
з нашага поля як.

Зьмітро. З карэньнем?

Пётра. Во, во... А там ужо...

Марына. Што?

Пётра (рашуча). У колгас пайду.

Зьмітро. Правільна, дзядзька!

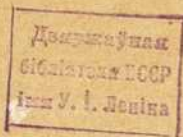
Пётра (шчыра). Дальбог! (уваходзіць Сілаш).

Сілаш. Зьбіраюцца. Зараз можна будзе і па-
чынаць.

Зьмітро. Добра. (Бадзэра). Ну, браткі ідзем
драць пустазельле—хадзем на сход!

КАНЕЦ

234460

0-30

ЦАНА 60 кап.

88888888-1026964

Бел. 2005

2